

K L A S S Z I K U S O K   Ú J R A T Ö L T V E

Látjátok, feleim?

27 - 32

*Halotti beszéd
és könyörgés*

Diánn

N E K E D   I S   V A N   E G Y   T Ö R T É N E T Ű N K

Impresszum

A kiadvány a *Halotti beszéd és könyörgés* alapján készült a KultUp program keretén belül interaktív oktatási segédanyagként.

A kiadvány egy olyan fejlesztés szerves része, amelyben az irodalmi alkotáshoz oktatási óravázlat, valamint kisfilm is tartozik. Az oktatási csomagot elsősorban a *dráma és színház tantárgy* segédanyagaként ajánljuk, de alkalmazható az *irodalom tantárgy*hoz kapcsolódóan is.

Felelős kiadó: Kis Domonkos Márk
Déryné Program Közhasznú Nonprofit Kft.
Írta: Hutvágner Éva
Főszerkesztő: Timár András
Szerkesztő: Timár András
Kreatív vezető: Szabó Ádám
Projektvezető: Héjja Gábor
Grafika, tördelés: Járasi Anna
Vizuál: Brandtailor & Siriat

ISBN 978-615-6860-18-7

A kiadvány oktatási céllal készült, kereskedelmi forgalomba nem hozható.

© Minden jog fenntartva 2024

Déryné
program

Diám

kultUp
BEÉNOZÁS
A KULTÚRÁBA

Lázár Ervin
Program

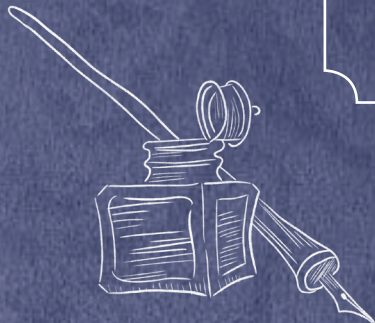

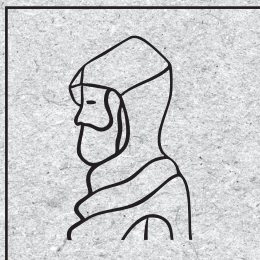
Bevezetés

Memoriterként tanuljuk, beépült a mindennapjainkba, részleteiben felbukkan versekben, építi a nyelvünket, meghatározza, mik vagyunk. Állandóan idézünk a soraiból – és annak ellenére, hogy az avatatlan fülnek akár érthetetlen is lehet, mindenki érti. Nem csak nyelvészek és irodalmárok foglalkoznak vele, de írók, költők is kölcsönzik a sorait. Hogy miért? Hiszen ez egy régi, latin temetési szertartás beszédének magyar fordítása. Még csak nem is önmagában érdekes nekünk, hanem azért, mert ez a legrégebbi, magyar nyelven íródott epikus, összefüggő szövegemlék, amit ismerünk.

Igen: ez a legkorábbi latin betűs szövegemlékünk, amit egy kódex lapjai közt fedeztek fel. Árulkodik az ezer évvel ezelőtti magyar nyelvről, a korabeli szokásokról, a korabeli tudásról. Neked mit mond? Önmagában is érdekes lenne, vagy csak azzal együtt, hogy tudjuk, mi ez és mikori? Legyünk őszinték: értesz akár egy árva szót belőle? Mit kezdjen a XXI. század embere egy ezeréves temetési beszéddel?

Tudtad, hány ember dolgozott
előttünk azon, hogy megismerhessük
a *Halotti beszéd és könyörgést*?

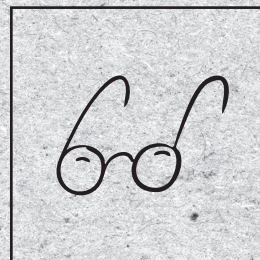
a szerzetes,
aki megírta a beszédet

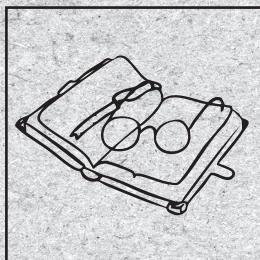
az apát, aki megrendelte
a kódexet

a könyvtárosok, aki megmen-
tették a tűzvésztől, utaz-
tatták és vigyáztak rá

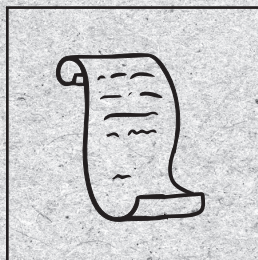
a tudós, aki felfedezte

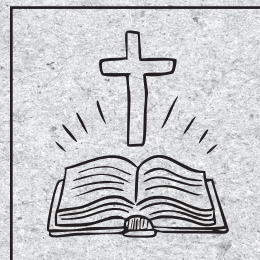
a nyelvész, aki kiadta

az irodalomtudós, aki
feltárta a szöveg rejtett
értékeit

a nyelvész, aki beazo-
nosította a beszédben a
különálló nyelvjárásokat

a vallástudós, aki
a korabeli temetési
szertartási egységeket
megmagyarázza

És most, hogy elérkeztünk a jelenig, valamit el kell áruljunk: van még, aki ott van a sorban, és aki fontos része a *Halotti beszéd és könyörgés* szövegének: mindazok, akik a jelenben foglalkoznak vele. A költő, aki szétszedi és új versébe építi a sorait, a tanár, aki előad és beszélget róla, a diák, aki megtanulja, ha kell, és Te, aki olvasod, és magad is hozzáteszel ehhez a hagyományhoz.

Kódexek titkai

A régi könyvtárak és a bennük található kódexek nem véletlen szolgáltak annyi híres könyv és film témájául: a megírásuk, az „elrejtésük” vagy elfeledésük épp olyan regényes, mint később a felfedezésük és a megfejtésük krónikája. Nem csoda, ha regényeket tölt meg az elveszett könyvek és a rejtjelezett kódexek története. Ha a kézzel készült, egy életen át szerzetesek által másolt, különleges, ódon kiadványokat kinyitjuk, szó szerint láthatjuk magunk előtt az elmúlt évezred keze nyomát.

Umberto Eco *A rózsza neve* című könyve és az ebből készült film például egy bencés rendi kolostorban játszódik, ahol egy (egyébként ténylegesen létezett, és ténylegesen elveszett) szöveg, Arisztotelész *Poétikájának* második része körül forog a cselekmény. A komédia műneméről szóló könyv egy valóban ismert, elveszett mű, amit az ókori szerző állítólag megírt, ám a kötetnek egy példánya sem maradt fenn. A regényből az derül ki, hogy a kolostorban történt gyilkosságok egytől egyig ennek a „bűnös”, a nevetést elemző, azaz Istennek nem tetsző szövegnek az elrejtését hivatottak elősegíteni.

Tudtad?

A humornak, nevetésnek megvan a maga filozófiája, amit az ókortól napjainkig követhetünk. A 16-17. századi Arisztotelész-kommentátorok megpróbálták kitalálni és megírni, miről is szólhatott *A rózsza nevében* is szereplő 2. kötet, napjaink gondolkodására pedig láthatóan hatással van Henri Bergson francia filozófus 1900-ban írt esszéje, *A nevetés*, amit több mint egymillió példányban adtak ki.

Dan Brown egy másik, önmagában is igen rejtélyes kódexet emelt *Az elveszett jellek* című sikerkönyvébe. Ez, ellentétben *A róssa neve Komédiájával*, létezik, egy jelenleg is „olvasható” kódex, a *Voynich-kézirat* nevet viselő óriási, színes, ismeretlen írásjelekkel és ismeretlen nyelven írt könyv, amit ásványokkal és növényekkel festett ábrák egészítettek ki. És hogy miért érdekes ez egy sikerkönyveket író szerző számára? Mert mind a mai napig senki, még haditengerészeti kódfejtők és a legmodernebb technika sem volt képes megfejteni egy oldalát sem. Még az is felmerült, hogy egyszerű csalásról van szó, és a képek alapján talán növényekről, csillagokról, univerzumról, gyógyszerészetről, receptekről és még miegymásról szóló könyv egyszerű hamisítvány.

Ismerünk még jó néhány kódexet, amelyeket szintén titkok és talányok öveznek – főképp azokról hallani sokat, amelyek elvesztek, különleges helyen lappanganak (azaz tudjuk, hogy léteznek, csak nem tudjuk, hol), vagy épp azok, amelyeket nem sikerült eddig megfejteni. Az előzőekhez hasonlóan jó témája lehetne egy regénynek vagy filmnek a magyar *Rohonci-kódex*, amely talán az 1500-as évek derekán készült, és amit szintén rejtjeleztek; vagy épp a *Copiale cipher* nevet viselő írás, amelyet a közelmúltban fejtettek meg, és amiről azóta kiderült, hogy egy XVIII. századi titkos szekta beavatási szertartásának leírását rejtette a sorai között.

Szeretnél utánanézni?

A kötet egésze megtalálható az interneten. Amilyen aprólékos, olyan rejtélyes!

A könyv felnyitása – egy újabb regénybe illő történet

A *Halotti beszéd és könyörgés* eredeti példánya a *Pray-kódex*ben olvasható, ami ma az Országos Széchényi Könyvtárban található. A kódex egy XVIII. századi jezsuita történészről, Pray Györgyről kapta a nevét, aki felfedezte. Azt tudtad, hogy az a szöveg, amit könnyedén olvasol és értelmezel, miként került eléd? Lássuk, ki mindenki a részese annak, hogy egy olvasható szöveg álljon ma előttünk!

A *Pray-kódex* egy oldala

A szöveg „használói”

Valószínűleg Boldván, egy Árpád-kori monostorban született meg az írás. A kutatók mára megegyeznek abban, hogy a *Halotti beszéd és könyörgés* nem „önálló” munka, hanem fordítás, a latin nyelvű temetési szertartás egy részének magyarra ültetése.

Szerinted honnan lehet tudni, hogy másolat?

Az eredeti latin is megtalálható a kódexben.

in carnis

A kódex másolója

A korszakban még nem volt nyomda, ezért a kódexek másolását kézzel végezték. Egy ilyen másolat maga a *Pray-kódex* is. Viszonylag pontosan tudható a másolás dátuma: 1192 és 1195 között történt.

Szerinted miből tudható, hogy egy kódex másolat, és nem eredeti?

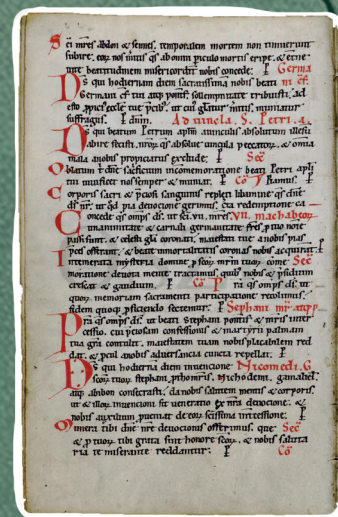
Például bizonyos helyesírási hibák utalhatnak a másolás ténylegére, de főleg a tartalomról lehet visszakövetkeztetni, leginkább abban az esetben, ha a kézírás stílusa, a papír vagy a tinta más és más korúaké tűnik.

Kötők és őrzők

A kódexet valószínűleg az 1203-as boldvai tűzvész űzte el eredeti helyéről: ide-oda vándorolt a környéken, néhány közbülső állomás után Pozsonyban állapodott meg. A kódex ezt követően növekedett és átalakult, többször újrakötötték.

Honnan lehet tudni, hogy Pozsonyban fűzték hozzá a következő nagy részt a kódexhez?

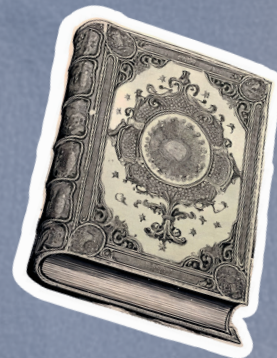
Mert az egybetűlegő hozzá csatolt rész 200 év pozsonyi eseményeit taglalja, a neve ezért is lett Pozsonyi Evkönyv.

A *Pray-kódex* egy oldala

Kutató szerzetesek és az első kiadó

Pray György jezsuita történész volt, aki a pozsonyi hosszú álmom után elsőként fedezte fel a kódexet, és 1770-ben írt róla. Csak az a munkája, amelynek során a később róla elnevezett kódex lapjait felfedezte, több évre rúgott már ekkor. Sajnovics János nyelvész adta ki végül azt a művet, amiben a *Halotti beszéd és könyörgés* is szerepelt, *Demonstratio* címen.

Kutatók, kutatók és újabb kutatók

A kódex egészének és egyes apró elemeinek korát, rendeltetését, helyét újra és újra vizsgálták még ugyanebben az évszázadban, és ez a munka azóta is tart. A nyelvészeti és irodalmi kutatások folyamatosan fejlődnek – sokszor kiegészülnek a modern technika vívmányaival.

Tudtad, hogy manapság már egy darabka papírból, összetétel alapján is meg lehet állapítani, hány éves? Ismered a „radiometrikus kormeghatározást”?

Elz egy olyan, az anyaga összetételét vizsgáló módszer, amelynek segítségével megállapítható egy anyaga „életkora”.

Könyvtárosok

A kódex az utolsó helyéről, Pozsonyból került jelenlegi helyére, az Országos Széchényi Könyvtárba 1813-ban. Toldy Ferenc, a könyvtár akkori igazgatója az első hiteles felfedezőről, Pray Györgyről nevezte el a szövegegyüttest – addig nem is volt neve. Tudod mit csinál egy filológus?

A szó maga azt jelenti: a nyelv szerelmese – aki a nyelvet szereti. Filológusnak nevezzük a nyelvel foglalkozó tudósokat. Például ők azok, akik egy érthetetlen szövegemlékből olvasható verziókat alkotnak.

A lúdtolltól a szoftverig

Egy szerzetes a 17. században sokszor tízezer oldalt elolvasott gyertyafénynél, ha kutatást végzett. A szükséges pergamenlapokról másolatokat készített – lúdtollal, kézzel, heteken, hónapokon át. Magas iskolázottság és rengeteg idő kellett ehhez, tudni kellett latinul, és persze kéziratot olvasni.

Egy mai kutatónak, ha a feltáratlan, azaz még soha nem olvasott kéziratok területére ér, a technika vívmányai segítik a munkáját. Léteznek manapság olyan, mindenki által használható honlapok vagy éppen olyan fejlett szoftverek, amelyekkel a tudomány képes nagyobb adag kéziratot is olvastatni, átfordítani vagy elemeztetni bizonyos stílusjegyek alapján. Sőt, manapság egy szoftver biztonsággal meg tudja állapítani, ha valaki plagizál (azaz nem idéz, hanem az eredeti szerző jelzése nélkül szöveget lop tőle).

Tudtad, hogy vannak olyan rendszerek, amelyek kézírásból gépírást csinálnak? Ez több ezer oldalnyi kézírás (ami néhol úgy tűnik, mintha lábbal írták volna, néhol pedig jobban hasonlít sormintához) elolvasása során nagy segítség a kutatónak. Fogj egy hosszabb, kézzel írt levelet, fotózd be, majd töltsd fel a képet a readcoop.eu oldalra.

A *Transkribus* nevű program magyar nyelvű felhasználását az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Bölcsészeti Központja tette lehetővé.

Isa, por!

Bármelyik, a magyar nyelvről és irodalomról szóló tankönyvet vagy éppen enciklopédiát nyitjuk ki, biztosak lehetünk benne, hogy az első oldalak valamelyikén ott lesz a *Halotti beszéd és könyörgés*. Ez azért van, mert a *Halotti beszéd és könyörgés* a legelső magyar nyelven írt összefüggő szöveg, ami ránk maradt. Korábról, oklevelekből és hivatalos levelekből mindössze mondattöredékek és főleg szavak maradtak fenn. De ha magyar: tényleg érthető?

Amikor a megértésről beszélünk, nem csak arra gondolhatunk, hogy a szöveget szavak szerint nehéz értelmezni: régi magyar nyelven van, a latin helyesíráshoz igazítva. Érthető, hogy nem érthető. De nézzük csak meg az átíratot! Még a legmodernebb „magyarról magyarra” fordított verzió is tartalmazhat olyan szókapcsolatokat, amelyeket nehezebb dekódolni, azaz megfejteni.

Mondják, hogy a zenében két fontos rész van: a hangok és a csend. Ehhez mérten a szövegben is két fontos egység van: az, ami le van írva, és az, ami nincs. Amit nem írnak/írunk le, az gyakran a teljesen általános háttértudás része: mindaz, amit az olvasó eleve tud a szerző szerint, és ezért nem tartja szükségesnek leírni.

Amit nem kell leírni: a közhelyek

Tudtad?

Bár negatív értelemben használjuk valakire, hogy „olyan közhelyes”, amit mond, a közhelynek van pozitív értelme is: olyan „képzeletbeli” helyszín, amely mindenki számára elérhető, mert mindenki közös tudására épül. A *Halotti beszéd és könyörgés* teli van olyan utalással, amely manapság már egyáltalán nem képezi a háttértudásunk részét. Ilyenek lehetnek például a **szöveg teológiai, vallási utalásai**, bizonyos **szentekre** és **kifejezésekre** vonatkozó utalások, vagy akár **helyek, személyek** is. Kiemeltünk egy rövid részletet a szövegből. Ha valamit nem ismersz, arról tudhatod: a mai olvasó számára már nem közhely – de ezer évvel ezelőtt az lehetett.

Mária: Szűz Mária, Jézus Krisztus anyja.

Szent Péter úr: Péter apostol
– az *Újszövetség* szerint Jézus Krisztus neki adta a menny kulcsát, ezért leggyakrabban kulcsokkal ábrázolják.

„És vimádjok szen[t] áhszin Máriát és boudog Miháel árhángyölt és mënd ánygylkot, hugy vimádjának érütté! És vimádjok szent Pétër urat, kinek adot hatalm oudaniá és këtnië, hugy oudjá mënd ű bűnét!”

Oldania: A feloldozásra utal, a bűnök általi feloldozást jelenti.

Ketnië: Ez a szó, hogy „köt-ni”, egyszerre utal a vallási parancsokra és arra, hogy az ember a vallás által kötődik Istenhez.

Szent Mihály: Mihály arkangyal, az arkangyalok vezetője

Tudtad?

A gyász feldolgozása, ahogy a halállal való természetes kapcsolatunk is rengeteget változott az elmúlt évszázadok során. A modern társadalmak inkább eltávolítják maguktól a haldoklás és az elmúlás gondolatát. A gyász feldolgozásának régi rítusai társadalmi szinten is háttérbe szorultak, ahogy megváltoztak az élet természetes keretei és ezen keretek közül szinte eltűnt a halállal való találkozás lehetősége.

Régen, még a modernitást megelőzően mind a halálozások, mind a születések száma nagyobb volt – egy ember az élete során sokkal természetesebb közelségben élt az elmúlás gondolatával. Mostanra a halál, de gyakran az öregség is a családi körön kívül, személytelen intézményekben, az élet természetes menetéről részben leválasztva történik. Mit gondolsz, jól van ez így?

Polcz Alain *Ideje a meghalásnak* című könyvében olvashatsz ezzel a nagyon fontos témával kapcsolatban.

Időkapszula

Egy elásott doboz, egy piramisban rejtőző sírkamra, egy hermetikusan lezárt szoba, egy lepecsételt üveg: az időkapszula olyan, régebbi korból származó „üzenet”, amit a későbbi korok emberei nyitnak fel. Van, hogy szándékosan készítenek ilyen – mint például a **Crypt of Civilization**, az utóbbi évszázad egyik leghíresebb időkapszulája, amit egy régi úszómedence megerősítésével készítettek el Amerikában, és 1940-ben zártak le azzal a céllal, hogy 8113-ban felnyitva az akkori ember megtalálja az elhelyezett műtárgyakat, könyveket, mikrofilmeket, hangfelvételeket.

A „civilizáció kriptája” hétköznapi tárgyakkal telepített tere, melyet a lezárás előtt fotóztak le.

Az egyik leghíresebb modern kulturális időkapzsula-gondolat a norvégiai Framtidsbibliotek, elhíresültebb nevén Future Library, azaz a „jövő könyvtára”, amelyben 2014 óta minden évben egy-egy híres szerző művét rejtik el azzal a céllal, hogy csak száz év múlva, 2114-ben nyissák ki.

Szerinted tekinthetünk úgy a kódexre, mint az időkapzsulákra?

A *Pray-kódex* valamikor 1000 évvel ezelőtt kezdett megíródni – több apró részből áll, kiegészítették, toldották, összekapcsolták.

Tartalmát az határozta meg, hogy a használói mit láttak érdekesnek beletenni, rögzíteni, mire volt szükségük a gyakorlatban. Nem csak a magyar nyelv akkori állapotát őrizte meg, de a magyar egyház korai gyakorlatáról is sokat mesél. Egy adott évben lezárták, évszázadokig lappangott egy könyvtár polcain, mígnem 1770-ben felnyitották.

A *Pray-kódex* egy oldala

┌ Képzeld el egy időkapszulát,
egy nagy, kemény fedelű
betonkódexet, vagy egy
lepecsételt, óriási dobozt,
egy lezárt kamrát, amit
megtölthetsz bármivel. **Mi lenne
az? Mit írnál a saját kódexed
lapjaira és hogyan, hogy értsék
1000 év múlva is?**

Persze, lehet mondani, hogy minden könyv időkapszula – hiszen minden könyv célja, hogy fennmaradjon, és a mindenkori olvasóhoz szóljon. Ezért van papírra vetve. Miben más akkor az „időkapszula-könyv”? Talán abban, hogy üresen, előzetes értelmezések nélkül kerül az olvasó elé, nem rakódik rá száz meg száz év értelmezése a könyv megszületése és felnyitása közti időben. Trükkösen kikerüli az idő próbáját.

A szó nem ér véget a leírásával

A *Halotti beszéd és könyörgés* temetési beszéd, amit a pap mondott a halottat gyászoló gyülekezetnek. Amikor először találkozunk a lassú ritmusú, archaikus sorokkal, gyakran inkább „csak” szövegemlékként, érdekességként, esetleg iskolai feladatként gondolunk rá. De megtanuljuk, és amikor szükséges, a semmiből előjönnek majd a százszor elismételt szavak, kinek keserűséggel, szomorúsággal vagy épp belenyugvással átítatva. **Egy ezeréves pap vígasza, búcsúztatója** szól a mai kor emberéhez.

„A nyelvemlék darabkája úgy csillan fel a modern szövegkörnyezetben, mint valami arany mozaik, szakrális fénybe vonva környezetét” – írja esszéjében Tóth Krisztina költő a *Halotti beszéd és könyörgésről*. A *Halotti beszéd és könyörgés* számtalan szerzőt ihletett meg, akik a szövegemlék egy darabkáját átemelték saját versükbe – használni kezdték az időkapszula tárgyait.

Az idézések, a rájátszások, az utalások az irodalom egyik legérdekesebb vizsgálati szempontjai. Megmutatják, hogy nem csak a szerző és az olvasó, de két vers vagy két könyv is kapcsolatba léphet egymással. Hogy egyetlen szó magával húz a versbe számtalan értelmezést, a többszáz vagy akár ezer éves sor beemelése a versbe akaratlanul is megmutat valamit a pornál és hamunál maradandóbb dolgokból.

Az alábbiakban hét vers részleteit olvashatjátok. A közös bennük, hogy mindegyik megidézi a *Halotti beszéd és könyörgés*ét.

Reményik Sándor *Halotti beszéd a hulló leveleknek* című versében tisztán idézi fel az eredeti szöveg első sorait – és hogy az egyik legfontosabb, legrégebbi szövegemlékünket állítja a vers párhuzamaként, nyilvánvalóan azért történik, mert a *Halotti beszéd és könyörgés* is közhely a magyar nyelvet ismerők számára. A vers olvasói pontosan tudják, milyen szavak következnek az első sor után – ám Reményik folytatása, retorikája épp ellentétes, mint az ezer éves előzményéé: az isa, por, és hamu helyett – írja – bíbor, bronz és arany, örökkévaló szépség az ember: és bár levélként hullik alá és múlik el, szépsége tovább él.

Kosztolányi Dezső *Halotti beszéde* és Márai Sándor *Halotti beszéde* szintén a kezdő szavakat citálja a versbe, Kosztolányinál az élet egyediségét hirdetve, Márainál párhuzamot vonva a nyelv és az emlékek elvesztése és az élet múlandósága között.

Haláltánc ábrázolása Hartmann Schedel *Világkrónikájából*, 1493-ból

„Látjátok feleim, hogy mik vagyunk?
Bizony bíbor és bronz és arany
És örökkévaló szent szépség vagyunk.
Ahogy halódunk, hullunk nesztelen:
Bizony, e világ dőre, esztelen
Pompájánál nagyobb pompa vagyunk.
Nem történhetik velünk semmi sem,
Mi megronthatná szép, igaz-magunk.
Míg a fán vagyunk: napban ragyogunk
S ha alászállunk: vár a hús avar,
Testvér-levél testvér-lombot takar,
Ott is otthon vagyunk.”

Reményik Sándor:

Halotti beszéd a hulló leveleknek

„Látjátok feleim, egyszerre meghalt
és itt hagyott minket magunkra. Megcsalt.
Ismertük őt. Nem volt nagy és kiváló,
csak szív, a mi szívünkhöz közel álló.
De nincs már.
Akár a föld.
Jaj, összedőlt
a kincstár.”

Kosztolányi Dezső: *Halotti beszéd*

„Mert ez maradt. Zsugorin még számbaveheted
A Mikó-utca gesztenye fáit, mind a hetet,
És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet
És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötelet
És elszáradnak idegeink, elapadt vérünk, agyunk
Látjátok, feleim, szemteekkel, mik vagyunk
Íme, por és hamu vagyunk.”

Márai Sándor: *Halotti beszéd*

És a kortárs költészet, aminek posztmodernen innen és túl is dolga van az intertextusokkal (szövegátvételekkel, a szövegek közötti párbeszédekkel), gyakorta lép az ezer éves boldvai pap mellé, és mond valamit a *Halotti beszéd és könyörgés* soraival. Bella István teljesen másra használja a töredékeket, mint Tóth Krisztina vagy éppen Kiss Judit Ágnes. Bella *Testamentum*ában a nyelv múltja, jövője, megtarthatósága inkább téma, és ha halál, akkor a nemzet halála merül fel.

Tóth Krisztina a nagymamája hamvasztásáról beszél, hogy miként szorítja be egy hétköznapi a halott testének a hamvasztását. A világ legszemélyesebb élményét, a csak egy emberhez köthető gyászt mélyíti tovább azzal, hogy a szövegemlékkel kimondja: így volt ezer éve, és így lesz ezer év múlva is. Kiss Judit Ágnes *Halotti beszéd és könyörgés az elvetettekért* az elvetett embriókról ír.

„Ne legyen hamu a szó, ne legyen por a lélek,
se lángpernye a vers, az ember, ha magyar,
ne legyen világ korma, se lucska a létnek,
mit az idő a világ méhéből kikapar,
soha ne zengjen más-ajkon szerzetesének,
a föld fölött, mely ápol s eltakar:
„Látjátok feleim szümükkel mik vogymuk,
isa pur és homu vogymuk.”

Bella István: *Testamentum*

„... még hasonlított magára, csak hegyesebb volt az orra,
de már jobban hasonlított az összes földi halottra,
májfoltos, sárga tokká változott, pusztá testté,
ez hamis világ timnüce belől menté,
amikor becsúszatták, hirtelen elnéztem máshová,
és odutta vala neki paradicsumut hazoá,
és széket toltak alám, üljön le, ha kivárja,
de menni kellett a gyerekért az iskolába,
nyomogatták a gombokat, zúgni kezdett az áram,
egy óra negyvenhat volt. Nem hiszek
az örvénylő test feltámadásában.

Nyár turbinája, száraz esőt hadart az égbolt,
hunyorogtam, odakint meleg szél volt,
karcos felhőt kavart, vitte, besodorta középre,
nem őt sirattam, nem beszélünk már vagy öt éve,
nem azt az arcot, kezét, nem a sápadt gyerekkort,
hanem a testet, a testet, a testet, hogy csak ez volt,
hogy ennyi az egész, leváló bőr, lila körmök, hogy ennyi,
hogy üres test vagyok és hogy nem bírlak nem szeretni,
hogy a világ minden országa egyetlen test maga,
hogy mégsincs otthona, hogy másban sohase ér a test haza...”

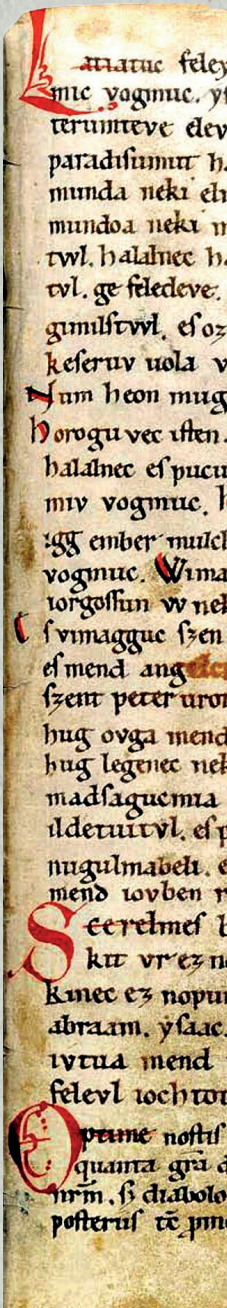
Tóth Krisztina: *A világ minden országa*

„Látjátok, feleim... hogy láthatnátok,
mikor akkorka még csak, mint egy rizsszem,
és sose lesz nagyobb... (- Ó, szánj meg,
Isten!)

Az elvetetett magzatok
és az elvetett asszonyok
sikoltását ki írja le,
ha meg sem lehet hallani,
ha átkaikat sincs kire
eltorzult szájjal mondani,
ki emeli fel őket, hogyha mint
a hó, omlik fejükre az iszony?
Kyrie eleison. Christe eleison.”

Kiss Judit Ágnes

Halotti beszéd és könyörgés az elvetetteként

m z untuchel **Sermo sup sepuchrum.**
a pur es chomuy uogmit. **N**enyi milostben
e miy isemucit adamit. es oditura vola neki
a zoa. **E**s mend paradiumben uolov gumilactul
ne. **H**eon tilutoa wt igfa gumilce tvl. **G**e
neret nu eneye. ysa ki nopun emdul oz gumilf
alalaaal holz. **H**adlana chohtat terumteve isten
Engede urdung intetvinee. es evec oz tiluyt
gumilfben halalut evec. **E**s oz gumilfnee vyl
ize. hug turehucat mige zocoztia vola.
a nec. ge mend w foianec halalut evec.
es veteve wt ez muncas vilagbele. es levin
hnet feze. es mend w nemenee. **K**ic oz ve.
Dug es tiv latatuc szuntuchel. ita es num
votia ez vermit. ysa mend ozchuz iarov
gguc urome isten kegimter ez letic ert. hug
ti. es kegiggen. es bulfassa mend w bunet.
achkun mariat. es bovdug michael archangelt.
er. hug umaggonoc erete. **E**s umagguc
kinec odur hotolm ovdonia. es ketnie.
w bunet. **E**s umagguc mend szentucit.
a seged urome scue deit. hug isten i v u
bulfassa w bunet. **E**s zoboducha wt urdung
ucul kunzotvia tvl. es vezesse wt paradisu
foggun neki munhi uruzagbele utot. es
ezet. **E**s keallatuc uromchuz charmul. **K**irt.
natym umaggu^{omuc} ez seegin ember luku ert.
oppun ez homus vilag tinnucebelevl mette.
n testet rumetive. hug ur uvt kegimbel
iacob. kebeleben helhezie. hug birlagnop
w szentii es unittet cuzicun io v
ma ilezie vvt. **E**s tivbenmetuc. clamate in **K**
frs km dei ma. **Hic faciat sacerdos s'mone p'p'o.**
m d'i gratificauerat p'mum adam patre
suadente du peccauit. quid sibi & oib' suis
eruit. ecce s'is uidetis oculis uestris

A Pragy-kódex egy lapja

Nem halott beszéd

Láthattad: a *Halotti beszéd és könyörgés* 1000 év távlatából is szól hozzánk. Lépj be azok sorába, akik alkotóként is párbeszédet folytatnak ezzel a majd' ezer éves szöveggel!

Írj verset az eredeti szöveg soraiból kiindulva!

Olvass tovább!

Gulya János: A Halotti beszéd. Háttér és eredet. *Új Hegyvidék*, 2007/ősz-tél. 205–219.

Írások a Pray-kódexről. Bartók Zsófia Ágnes, Horváth Balázs (szerk.), Budapest, Argumentum Kiadó, ELTE BTK Vallástudományi Központ, Liturgiátörténeti Kutatócsoport, 2019.

Madas Edit: A szóbeliség és az írásbeliség határán. A Halotti Beszéd és Könyörgés műfaj történeti helye. In: Uő.: *Középkori prédikációirodalmunk történetéből.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2002. 83–125 (Csokonai Könyvtár 25.)

Szabolcsi Bence: A Halotti Beszéd ritmusa. In: Uő.: *Vers és dallam. Tanulmányok a magyar irodalom köréből.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972. 13–32.

Tarnai Andor: A Halotti Beszéd retorikája. In: *Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról.* Szelestei N. László (szerk.), Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1989. 39–49.

A kiadványban szereplő fotók közül azok, amelyeknél nem található címléírás, a KultUp *Halotti beszéd és könyörgés*-filmjéből kiemelt felvételek. A Program munkatársai mindent megtettek, hogy a jogvédelem alatt álló szöveges és képi dokumentumok közzétételéhez a jogtulajdonos engedélyét megszerezzék. Kérjük, ha ezzel kapcsolatban bármilyen mulasztást tapasztalnak, mindenképpen jelezzék!

mm

MÉG TÖBB ÉRDEKESSÉG VÁR RÁD,
HA BEOLVASOD A QR-KÓDOT.